

**Мета і зміст професійної освіти і навчання:
концептуальні засади**

Відомо, що інноваційний розвиток суспільства, підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки, поряд із іншими стратегічними завданнями зумовлює необхідність запровадження науково обгрунтованих підходів до ефективного використання як інтелектуального потенціалу нації так і висококваліфікованої робочої сили. У зв'язку з цим виникає потреба в модернізації існуючої системи підготовки робітничих кадрів, її трансформації в систему професійної освіти і навчання.

Актуальність структурних і змістових змін в системі підготовки кваліфікованих робітників особливо підтверджується в умовах постіндустріального суспільства, коли швидко змінюються технології, виникають нові види робіт, зростає потреба у фахівцях здатних критично мислити, освоювати значний масив інформації, успішно діяти в невизначених економічних, технологічних і виробничих ситуаціях.

Орієнтування освіти на особистість, максимальне врахування її індивідуальних здібностей і відповідних життєвих планів потребує перегляду застарілих підходів до розуміння сутності професійної освіти, як системи, що продукує лише освітні послуги, а також ролі педагога ПТНЗ в навчально-виховному процесі, як головного носія готового знання.

Тракувати поняття освіти лише як систему освітніх послуг, на думку Е.М. Короткова, не можна, адже воно не включає виховання особистості в освітніх процесах, яке відіграє в них провідну роль. Водночас таке розуміння освіти і зокрема професійної освіти і навчання призводить до значних помилок у її реформуванні, наголошує науковець [1, с. 7].

Оновлене розуміння значення освіти, як зазначає В. Кремень, важливе також і в контексті особистісно розвивального підходу: як надбання особистості та засоби її самореалізації й побудови власної професійної кар'єри [3]. Із цього робимо висновок, що мету професійної освіти і навчання

доцільно визначати більш ширше, зокрема як систему, що насамперед, забезпечує неперервний розвиток особистості фахівця на основі культури життєдіяльності, виховання, оволодіння професійними знаннями й відповідними видами професійної діяльності протягом усього життя.

З огляду на це зумовлюється необхідність у модернізації змісту, форм, методів і засобів професійної освіти і навчання.

Обґрунтуємо сучасні дидактичні підходи, згідно з якими має формуватися зміст професійної освіти і навчання.

Суттєвий вплив на зміни у змісті професійної освіти і навчання здійснюють сучасні соціально-економічні процеси, які останнім часом стабільно окреслили технологічний характер знань. Тобто, за нинішніх умов зміст професійної освіти і навчання поряд з науковими знаннями (знаннева парадигма) має охоплювати і інші форми людської свідомості (особистісна парадигма). У зв'язку з цим, орієнтація професійної освіти і навчання на формування особистості фахівця потребує розкриття змісту не в поняттях "знання", "уміння", а в поняттях "інтелектуальна культура", "інформаційна культура", "гуманітарна культура", професійна культура", "естетична культура", "технічна культура" тощо [2, с. 37].

Водночас особистісно орієнтований зміст професійної освіти і навчання формується з урахуванням таких вимог:

- соціально-культурні, які передбачають задоволення потреб особистості в якісній неперервній професійній освіті, забезпечення розвитку особистості майбутнього фахівця, здатного впливати на соціокультурні процеси;

- психолого-педагогічні, що сприяють розвитку професійної компетентності й соціально-значущих знань, умінь особистості, які сприятимуть їй в удосконаленні на кожному етапі навчання, розвитку мотивації до постійного самовдосконалення;

- науково-технічні, які передбачають забезпечення успішної професійної діяльності, мобільності та адаптації особистості в умовах динамічної техніко-технологічної модернізації виробництва.

З метою розвитку мотиваційної сфери особистості фахівця а особливо мотивів, що визначають її професійну спрямованість, суттєве значення має включення в навчальну програму відомостей про роль тієї чи іншої професії в соціально-економічному розвитку нашої держави, попит ринку праці на фахівців з цих професій, перспективи професійного вдосконалення, матеріальне забезпечення тощо.

Особистісна компонента змісту професійного навчання зумовлює необхідність проектування курсів, практикумів, спрямованих на формування професійно важливих якостей та соціально-професійних умінь і форм поведінки, зокрема: комунікативність, відповідальність, рефлексія, працездатність, здатність до співробітництва, кооперації, професійної самостійності, ініціативності, активності тощо.

У формуванні змісту професійної освіти і навчання, що забезпечує творче осмислення результатів професійної діяльності важливе значення має діяльнісно розвивальний підхід. За цих умов майбутній фахівець оволодіває творчим досвідом застосування знань, способами професійної діяльності, досвідом "бути особистістю", тобто досвідом виконання особистісних функцій – рефлексії, саморегуляції, соціальної відповідальності, креативності тощо. На основі такого підходу забезпечується визначення кожним учнем власного стилю навчання, презентації досягнутих результатів, оцінювання та самооцінювання власного творчого потенціалу.

Підвищення соціальної активності, конкурентоспроможності й мобільності майбутніх фахівців ґрунтується на *компетентнісному підході* до формування змісту професійної освіти і навчання. Вимоги до професійної компетентності персоналу зумовлюються постійним зростанням конкуренції на ринку товарів і послуг. Відомо, що конкурувати на ринку зможе та

продукція, яка є практичною, зручною, надійною в користуванні, екологічно безпечною, а крім того, ще й естетично привабливою.

Компетентнісний підхід дає можливість так формувати зміст професійної освіти і навчання, щоб забезпечувалося відображення суб'єктивних компонентів людської культури.

Крім того, даний підхід є підґрунтям оволодіння майбутніми фахівцями компетенціями розв'язувати важливі практичні завдання. Якщо до ключових компетенцій загальної освіти належать навчальні, дослідницькі й комунікативні компетенції, то до професійних, як зазначає О. Новіков, доцільно відносити такі: аналіз трудового і технологічного процесів; створення професійно-значущої інформації; прогнозування розвитку технологічних, виробничих, кадрових і інших подій; здатність до прийняття відповідальних рішень тощо. Крім того, вчений наголошує на значущості базисних кваліфікацій, тобто володінні "наскрізними" вміннями: роботи на комп'ютерах, користування базами і банками даних; знання з економіки та екології; вміння трансфера технологій; навички маркетинга; правові знання; вміння захисту інтелектуальної власності; вміння презентації технологій та продукції, знання професійної термінології тощо [2, с. 55].

Проектування змісту професійної освіти і навчання ґрунтується на вимогах, які висуває до майбутніх фахівців виробництво: висока кваліфікація, знання суміжних процесів, професійна мобільність, знання питань організації і економіки виробництва; наявність логічного і критичного мислення, вміння розв'язувати проблемні виробничі ситуації тощо.

Зміст професійної освіти і навчання передбачає відбір такої системи знань, на основі якої соціокультурний світогляд особистості фахівця набуває нового якісного рівня і дає їй змогу швидко змінювати себе, адаптуватися до нових умов і вимог професійної діяльності та передбачає перехід до моделі професійного розвитку фахівця, орієнтованої на зумовлені сучасним виробництвом особистісні характеристики робітника, на формування у нього умінь аналізувати технологічні ситуації, самостійно приймати рішення і

виробляти критерії оцінювання результатів власної діяльності. Така модель забезпечує динамічність професійності на відміну від раз і назавжди набутої кваліфікації. Тобто, ринковий характер розвитку економіки зумовлює необхідність у забезпеченні підготовки кваліфікованих робітників, які володіють так званим портфелем компетенцій і професійно важливими якостями: самостійність, організованість, комунікативність, саморегуляція, відповідальність, інтелект, творчість, навченість, здатність до самоконтролю, рефлексія, працездатність, соціально-професійна мобільність, толерантність тощо.

У реалізації цього аспекту діяльності кваліфікованого робітника важлива роль належить *культурологічному підходу* до формування змісту професійної освіти і навчання, з метою більш ґрунтовного вивчення інноваційних виробничих технологій і матеріалів, що впроваджені у виробництво, сучасних тенденцій розвитку галузей економіки, сфери послуг, мистецтва, культури, щоб сформувати багатогранну картину світу, набуті нових знань і компетенцій.

Значення культурологічного підходу до формування змісту професійної освіти і навчання полягає також у його варіативності й розкритті особливостей співіснування різних культурних освітніх систем (полікультурний аспект).

Культурологічна складова змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників спрямована й на розвиток їхніх індивідуальних особливостей і можливостей, професійних інтересів, а також сприяє формуванню свободи вибору й культурного самовизначення на основі прийняття ними культурних і соціально-значущих цінностей.

Культурологічні основи професійної підготовки майбутніх фахівців є важливою основою творчої самореалізації у майбутній професійній діяльності. Відомо, що творчість має бути присутня в будь-якій професійній діяльності, а особливо в тій, що передбачає створення не масової, а індивідуальної продукції. Результати експерименту свідчать, що більшість

учнів сучасної професійної школи надають перевагу культурним цінностям, а також цінностям творчості й життєдіяльності, зокрема: альтруїзму, емпатії, терпимості, самореалізації, свободі, інтересу, взаєморозумінню, співпраці, підтримці тощо. Не менш важливою складовою професійної культури кваліфікованих робітників є їхня інформаційна, екологічна, економічна, правова й комунікативна культура.

Враховуючи рекомендації ЮНЕСКО і МОП стосовно розвитку технічної і професійної освіти та підготовки для двадцять першого століття можна дійти висновку, що зміст професійної освіти і навчання має бути міждисциплінарним, включати базові знання й кваліфікації, передбачати знання культурологічного, соціального, етичного, естетичного, інформаційного, економічного, екологічного, правового, технологічного, загальнопрофесійного тощо характеру, включати знання з техніки безпеки, екологічно безпечних прийомів професійної діяльності, а також знання щодо підприємництва, комунікації в умовах багатомовного та багатокультурного виробничого середовища. Це сприятиме підготовці учнівської молоді та дорослих до навчання протягом усього життя, розвитку в учнів практичного мислення, необхідних розумових здібностей, технічних навичок, здатності приймати рішення і формувати високі духовні та людські цінності, а також здатності до критичного мислення й творчої самореалізації тощо.

Отже, зміст професійної освіти і навчання являє собою інтегральну систему, до складу якої входять загальноосвітня, загальнопрофесійна і спеціальна професійна підготовка. Елементами кожної із названих вище підготовок є теоретичні знання і практичні вміння, що в сукупності утворюють фундамент на основі якого формується професійна компетентність і досвід кваліфікованої діяльності в умовах сучасного виробництва.

Література:

1. Коротков Э.М. Управление качеством образования : учеб. пособие для вузов / Эдуард Михайлович Коротков. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2007. – 320 с.
2. Новиков А.М. Постиндустриальное образование / Александр Михайлович Новиков. – М. : Эгвес, 2008. – 136 с.
3. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : парламентські слухання (м. Київ, 2009) / авт.-упоряд. : Г.О. Андрощук, І.Б. Жилияєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.